

Què farem a la sisena hora?

Anàlisi d'alguns dilemes organitzatius que es presenten als equips directius arran de la posada en marxa de la sisena hora

Joan Teixidó Saballs

joan.teixido@udg.es

GROC¹. Grup de Recerca sobre Organització de Centres

Des d'un bell començament, quan s'ha parlat de la introducció de la sisena hora a l'ensenyament primari, s'ha tingut en compte que implica afrontar un munt de canvis organitzatius: la pèrdua d'un marc horari homogeni per a tothom, la incorporació de més mestres, la reducció lectiva dels tutors, l'increment horari, la reducció del temps de descans al migdia, la necessitat de garantir la coordinació (claustre, d'etapa, de cicles, intercycles...), l'aparició de franges horàries no lectives per als mestres, etc. Es tracta de la transformació organitzativa de major volada que s'ha realitzat a l'ensenyament primari en els darrers trenta anys, la qual pot donar lloc a canvi profund en la cultura professional dels mestres.

Un cop acabada la fase de negociació polític-social, cal començar a preveure el funcionament quotidià dels centres tenint en compte alguns paràmetres organitzatius diferents als actuals. Els canvis estructurals sempre són difícils: perquè generen incertesa, perquè impliquen la modificació d'hàbits consolidats, perquè a tothom li agrada la seguretat, perquè allò desconegut amoïna, perquè se'n temen les possibles repercussions... Es tracta d'una realitat coneguda i viscuda des de primera línia per una bona part dels membres del GROC, la qual cosa ens va portar a elaborar un recull dels principals reptes que s'hauran d'afrontar en el procés de canvi. En fem un llistat:

a) Procurar que la sisena hora no incrementi el distanciament entre els equips docents d'Infantil i Primària.

¹ El Grup de Recerca sobre Organització de Centres (GROC) és un col·lectiu d'una vintena de docents i directius d'escoles i instituts de les comarques gironines que formen un grup estable de reflexió, anàlisi i formació sobre aspectes relacionats amb l'organització i la direcció de centres educatius.

Els membres actuals del grup són Judit Albert (CEIP Quermany), Joan Manel Barceló (IES Narcís Xifra), Jordi Batlle (IES Santa Eugènia), Josep Bofill (CEIP Puig d'Arques), Anna Camps (CEIP Sant Jordi), Dolors Capell (Univ.de Girona), Pilar Carreras (CEIP Mas Masó), Caterina Casanovas (IES A. Deulofeu), Lluís Comalada (CEIP Sant Esteve), Pere Costa (CPriv Vedruna), Beatriu Cruset (CEIP L'Estació), Roser Font (IES Montgrí), Josep Maria Garcia (CEE Els Angels), Esther Gibert (CEIP Sant Jordi), Josep Gifré (IES A. Deulofeu), Fefa Gómez (CEIP La Farga) Imma Marqués (CEIP El Pla), Caterina Matas (CEIP Guillem de Montgrí), Dolors Pairó (CEIP Lacustària), Cati Riembau (CEIP Teresa Pallejà) i Joan Teixidó (Universitat de Girona)

- b) Dur a terme un procés d'informació, de comunicació i de debat, amb intervenció del conjunt de la comunitat educativa, que culminarà amb la fixació del marc horari de centre.
- c) Determinar, en el si del claustre de professors, la ubicació de la sisena hora i, també, de l'horari de coordinació pedagògica
- d) Establir els criteris a tenir en compte en l'elaboració dels horaris de centre, que harmonitzin els criteris educatius, els organitzatius i els laborals.
- e) Determinar els perfils dels mestres de nova incorporació al centre
- f) Incorporar noves rutines en l'elaboració d'horaris, adequades als condicionants actuals.
- g) Considerar els aspectes singulars derivats de les peculiaritats de cada centre: nombre de línies, nombre de cursos "doblats" o "bonys", característiques de la plantilla docent, hàbits organitzatius consolidats...
- h) Finalment, delimitar quins han de ser els rols professionals (i les competències necessàries per desenvolupar-los) que hauran d'exercir els equips directius al llarg del procés.

Per cadascun d'aquests aspectes ens hem proposat dur a terme una anàlisi detallada de les qüestions que hi incideixen, de les possibles alternatives a prendre, així com les repercussions o efectes que poden derivar-se'n. La introducció de canvis en les rutines de funcionament de les escoles, amb la incorporació d'un nombre considerable de professionals, ben segur que tindrà efectes en l'estructura i en la xarxa de relacions. Es tracta de procurar conservar aquells aspectes culturals que es considerin positius per a la institució i, també, d'aprofitar l'avinentsa per intentar modificar o corregir hàbits o maneres de fer que es consideren negatius.

1.- És possible plantejar-se l'organització de la sisena hora sense tenir clar què s'hi farà?

En l'anterior relació de reptes hem omès, d'una manera volguda, la delimitació i concreció d'allò que es farà a la sisena hora, és a dir, els objectius educatius que la sostenen. Hom hem fet així amb la intenció de reflectir la situació que es viu a molts centres: es parla molts dels canvis que hi haurà (com afectarà els horaris?, s'haurà de venir cada tarda?, a quina hora començarem?, quant temps tindrem per dinar?...) però, en canvi, es para poca atenció a pensar i a delimitar què farem a la sisena hora? Es tracta de **deixar de parlar de per a què servirà? (finalitats socials) per començar a determinar què farem? i com ho farem? (objectius educatius)**

Des d'un punt de vista teòric, tothom està d'acord en la conveniència de subordinar l'organització al currículum o, en altres paraules, de posar l'organització del centre al servei de la feina educativa que s'hi vol fer. Ara bé, l'experiència ens diu que aquest axioma sovint s'oblida. Procurem que tot

“quadri” sense tenir en compte si el resultat final s’adiu o afavoreix el treball educatiu que s’ha de portar a terme.

Amb la sisena hora hi ha el risc que passi quelcom semblant atès que no hi ha un criteri clar de per a què ha de servir. S’ha dit que “a l’escola sempre falta temps per fer coses”, “que es tracta d’esponjar el currículum”, i que “no havia de servir per augmentar el currículum sinó per realitzar activitats que afavoriran l’assoliment de les competències bàsiques” i s’han assenyalat quatre grans aspectes a desenvolupar: la lectura, la comunicació oral, les estratègies matemàtiques i la sensibilitat artística...”. Ara cal que els centres prenguin protagonisme per decidir com ho faran? Una vegada més es posa de manifest que la metodologia i l’organització han d’anar del bracet.

2.- L’horari i l’atenció a la diversitat de l’alumnat

Des d’un punt de vista educatiu², la introducció de la sisena hora respon a la necessitat d’incrementar l’atenció personalitzada als alumnes, tenint en compte les seves característiques i necessitats, per tal d’obtenir millors resultats escolars. Es tracta d’abordar les creixents xifres de fracàs escolar: actuant des de la base del sistema. Aquesta manera d’enfocar-ho (que avantposa el seny i el sentit comú als discursos enlluernadors) suposa la continuïtat d’una línia de treball que (amb alts i baixos) ve de lluny, per bé que mai no s’hi havien dedicat tants recursos, ni d’una manera tan decidida.

L’atenció a la diversitat constitueix l’essència de la feina d’educar; cada mestre procura conèixer tan bé com pot els seus alumnes, procura preparar-los feina adequada a les seves capacitats, procura ajudar-los i estimular-los davant les dificultats... en definitiva, procura que progressin, que aprenguin. Tot això ho fa amb vint o vint-i-cinc alumnes, cadascun amb els seus trets distintius, les seves necessitats... El treball bàsic, per tant, el fa cada mestre (fonamentalment, el mestre tutor) amb els seus alumnes a l’aula.

Amb la intenció de potenciar aquest treball, cada centre disposa d’un nombre determinat d’hores que es dediquen a donar una atenció més personalitzada als nens i nenes, en les quals el mestre treballa amb una ràtio més baixa. Deixant de banda els recursos específics adreçats a donar resposta a necessitats educatives especials d’origen social, físic o psíquic (aules d’acollida, vetlladors, escolarització compartida, USEEs, mestre d’educació especial) els principals usos que se’n fan són:

² Fóra interessant de plantejar-se altres perspectives d’anàlisi de les raons que impulsen la introducció de la sisena hora, que tinguin en compte els aspectes socials (la conciliació de la vida familiar i laboral), polítics (derivats dels acords del govern tripartit subscrits al Pacte del Tinell), laborals (l’horari de treball dels mestres), d’interlocució social (el paper dels sindicats d’ensenyants i de les patronals educatives al llarg del procés), de gestió de la posada en marxa (l’actuació de l’Administració Educativa), els quals escapen als propòsits d’aquest text

a) **Suport.** Treball específic realitzat amb un grup reduït d'alumnes, els quals abandonen l'aula ordinària durant algunes hores per assistir a sessions de treball orientades a d'adquisició de competències bàsiques, a càrrec del mestre de suport.

b) **Desdoblaments.** Partició del grup classe en dos subgrups que tracten continguts curriculars diferents: normalment, el mestre especialista treballa amb mig grup i el tutor amb l'altre mig. El criteri de formació dels grups sols ser al.leatori.

c) **Grups de Nivell.** Es formen grups reduïts de treball en base al nivell d'aprenentatge dels alumnes. Quan hi ha mobilitat entre els grups parlem de grups flexibles.

d) **Dos mestres a l'aula.** El grup classe és atès per dos mestres alhora.

Aquesta és, a grans trets, la situació actual. Què passarà quan s'introdueixi la sisena hora? Sembla clar que es dedicarà una hora diària al desenvolupament d'algunes competències bàsiques... però com es farà? Serà una hora en gran grup, amb el tutor? O bé serà una hora en petits grups, en la qual hi intervindran diversos mestres? O, tal volta, hi haurà opcions mixtes: un dies en gran grup i altres en grups reduïts?

Cada una de les opcions presenta avantatges i inconvenients. Fer la sisena hora en gran grup permetrà un major temps d'estada amb el tutor que és qui millor coneix el grup i per altra banda, no suposarà cap alteració en l'actual distribució de desdoblaments, suports, etc. Serà el mestre qui haurà de buscar fórmules alternatives i imaginatives de treball a l'aula que diferenciïn la sisena hora de la resta de l'horari lectiu. Destinar totes o la major part de les hores de treball en petit grup a la sisena hora (o bé a una franja horària de dues hores, des de l'esbarjo fins el migdia) obre un ventall de possibilitats organitzatives major alhora que afavoreix la presència de la major part de la plantilla de professorat en aquesta franja horària.

Tant una opció com l'altra són assenyades. Al capdavant, el nombre d'hores de treball en grup reduït, tant si s'utilitzen d'una manera com de l'altra, serà el mateix. Cada centre s'ho haurà de plantejar i, finalment, decantar-se per l'opció que consideri més oportuna (entre les quals n'hi ha moltes d'intermèdies). Des d'una perspectiva organitzativa, no obstant, la possibilitat de concentrar totes o la major part les hores de treball en petit grup en una mateixa franja horària constitueix una novetat . Es tracta d'analitzar-ne les possibilitats i, també, les implicacions que se'n desprenen

3.- La sisena hora com a espai de treball en grups reduïts. Algunes qüestions a tenir en compte.

Una bona manera d'afavorir que els mestres s'adaptin a les necessitats i les possibilitats dels seus alumnes consisteix a reduir-ne el nombre. Instaurar la

franja de sisena hora com a espai de treball en grup reduïts suposa destinar-hi un bon grapat d'hores (5 hores setmanals, durant 35 setmanes), la qual cosa evidencia la necessitat de planificar amb cura el que s'hi farà. Vegem algunes de les qüestions a considerar:

3.1. Delimitació de criteris per a la formació de grups

En la formació de Grups Reduïts pot seguir-se un criteri de nivell (de 2 grups de segon curs es formen 4 o 5 grups reduïts), un criteri cíclic (de 4 grups de Cicle Mitjà se'n poden formar 7 ó 8) o bé intercycles (res no impedeix d'agrupar nois de 3er, 4rt i 5è alhora).

Convé que el centres fixin criteris: com es formen? quin protagonisme hi té l'alumne?, qui n'assumeix la responsabilitat?. amb quin criteri? Es pot tendir a l'homogeneïtat --grups de nivell que permetin un major ajustament de l'acció educativa al conjunt del grup-- o be a l'heterogeneïtat); l'elecció d'una o altra modalitat dependrà del tipus d'acció educativa que es pretengui dur a terme.

3.2. Criteris d'adscripció dels mestres als grups reduïts

Sembla lògic que els tutors (llevat d'excepcions) treballin amb un grup reduït integrat per alumnes de la seva tutoria. Ara bé, amb els especialistes, els mestres de suport, els d'educació especial, els d'infantil (en el supòsit que hi intervinguin) i els directius caldrà establir criteris addicionals. Per altra banda, en el cas que es formin grups de nivell, s'haurà de considerar a quin dels grups s'adscriu el tutor? al de progrés més lent? o al més avançat?, etc.

Quan els grups es formin a l'entorn d'un projecte de treball específic (elaboració de la revista escolar, taller de fotografia i disseny, representacions teatrals...) caldrà tenir en compte, a més, els coneixements, la competència i la predisposició dels docents.

3.3. Objectius formatius: disciplinars o integrats

La programació de l'acció educativa del grup reduït pot giravoltar a l'entorn d'un objectiu bàsic (del desenvolupament de la comunicació oral, a tall d'exemple) o bé pot ser una proposta educativa integral, adaptada a la situació i les necessitats de cada alumne.

En el cas que s'opti per la primera modalitat, sembla raonable que tingui una durada temporal limitada i, per tant, que s'introdueixi un element de variabilitat al llarg del curs, la qual cosa implica l'establiment d'un procediment de gestió de grups i de mestres. En la segona modalitat, en canvi, el més lògic potser és mantenir el mateix agrupament al llarg de tot el curs escolar. Tant l'una com l'altra presenten punts controvertits (edat dels alumnes, riscos d'estigmatitzar alguns grups, formació específica dels docents, enrenou organitzatiu a la fi de cada trimestre...). També és possible optar per solucions mixtes, en funció de l'edat i les característiques dels alumnes

3.4. Programació de l'acció educativa.

El coneixement aprofundit de les característiques del grup reduït i dels seus membres (nombre d'alumnes, trets característics, itinerari escolar, identificació de necessitats formatives, etc.) han de constituir el punt de partida per a la programació de l'acció educativa que s'hi durà a terme.

En la delimitació dels Objectius Generals de centre per al treball en petit grup pot ser útil partir de les mancances detectades arran de l'avaluació de les competències bàsiques. Ara bé, això no significa que el treball s'hagi de centrar, d'una manera exclusiva, en la millora d'aquests aspectes. Per a determinats alumnes, caldrà programa activitats de reforç dirigides a l'assoliment de les competències bàsiques; per a d'altres, caldrà pensar en activitats de repàs, de consolidació i d'ampliació o de descoberta de nous coneixements. També s'hi han d'incloure activitats socialitzadores, de coneixement i col.laboració interpersonal i de cohesió grupal.

3.5. Metodologia de treball.

La instauració d'una franja horària de treball en petit grup implica un repte metodològic per als docents. Es tracta de no repetir el mateix que fan a l'aula ordinària. Cal aprofitar les possibilitats que ofereix el treball amb grups reduïts (acompanyament individualitzat, seguiment personalitzat de la feina feta per cada alumne, guiatge del procés, valoració i correcció immediata i personalitzada, foment de la participació de l'alumne en l'avaluació del propi progrés...) i, també, cal tenir en compte els condicionants inherents al model tant pel que fa a la formació de grups, com pel que fa a l'horari (tant si es posa a la fi del matí com a la fi de la tarda, els alumnes estaran cansats, amb ganes d'acabar per anar a dinar o bé tornar a casa).

Sembla aconsellable preparar activitats variades (evitar dedicar tota la sessió a una única activitat), procurar que els alumnes estiguin actius la major part del temps, introduir ingredients lúdics o quinestèsics... en síntesi, procurar un clima de treball actiu a l'aula, la qual cosa implica la selecció i la preparació de materials específics

3.6. Previsió d'espais

Un element clau en la formació de grups reduïts rau en la disponibilitat d'espais. A tall d'exemple, un centre de dues línies podrà programar entorn de 20 grups³. Això significa que caldria comptar amb aquest nombre d'espais de treball, cosa que no és fàcil a la major part d'escoles. En aquesta tessitura,

³ Dels 29 professors previstos en la plantilla estàndard d'un CEIP, n'hi ha 8 d'EI i 21 d'EP. Des d'una perspectiva restrictiva, hom pot entendre que únicament participaran a la sisena hora els mestres de primària. Ara bé, també es pot plantejar una modalitat organitzativa en la qual tots els mestres del centre, amb independència de l'etapa on treballin, intervinguin en la sisena hora. Aquesta possibilitat, que ha estat desenvolupada al text *La sisena hora. Una oportunitat per a la vertebració claustral*, permet la formació d'un major nombre de grups reduïts i, alhora, afavoreix la vertebració dels col.lectius professionals d'EI i EP en un claustre únic

poden adoptar-se algunes mesures paliatives que prèviament han d'haver estat conegudes i valorades pel claustre:

- a) Adequar les aules i els espais d'El per ésser utilitzats a la sisena hora, la qual cosa implica l'establiment de normes d'ús i conservació de l'aula.
- b) Planificar el treball en grups reduïts en franges horàries diferents en funció dels cicles.
- c) Plantejar el treball de dos mestres en una mateixa aula.
- d) Condicionar espais d'ús comú

Els constreyniments derivats de l'espai són de primer ordre, atès que la solució no es troba en mans dels docents. Cal actuar amb prudència.

Entre d'altres, els aspectes que acabem de tractar aporten algunes qüestions a tenir en compte en la presa de decisió entorn de la conveniència de dedicar hores de lliure disposició del centre a la franja horària de sisena hora, en tant que element crucial a considerar a l'hora de delimitar què s'hi farà? i com es farà?. Fer-ho d'altra manera (per bé que es comprèn la inquietud generada pels canvis estructurals: horari, dedicació, etc.), fóra començar la casa per la teulada.

joan.teixidó@udg.es